

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Узагальнено теоретико-методологічні підходи до проблеми державного регулювання ринку праці. Проаналізовано мету та завдання держави у сфері управління ринком праці за умов інформаційної економіки. Проаналізовано ринок праці України за 2013 рік і вказано на його позитивні зрушення. Досліджено механізм державного регулювання ринку праці за умов інформаційної економіки.

Ключові слова: ринок, ринок праці, державне регулювання, інформаційна економіка, інновації.

Постановка проблеми. Функціонування сучасної економіки супроводжується постійним порушенням ринкової рівноваги, яке може зберігатися відносно довго. Ринок праці не володіє здатністю автоматично вирішувати протиріччя, які виникають у його рамках, і виникає потреба в державному регулюванні ринку праці. Тому механізм державного регулювання ринку праці варто розглядати, перш за все, як механізм подолання протиріч його функціонування, який дає змогу зберігати необхідні пропорції на визначений час. Механізм регулювання ринку праці – складна економічна й інституційна система, яка охоплює сукупність методів та інструментів регулювання (економічного й адміністративного). Особливості ринку праці у порівнянні з іншими ринками відображаються в обмеженні дії закону попиту та пропозиції, в недосяжності повної зайнятості як стійкого і тривалого стану, і докладно досліджені в економічній теорії на прикладі країн з розвинутою ринковою економікою. Ці особливості пов'язані зі специфікою самого товару, з виробничим характером попиту на нього, із залежністю пропозиції від демографічної ситуації, з тим, що ціна (заробітна плата) не може знижуватися нижче від рівня, який забезпечує нормальне відтворення робочої сили [5, с. 26]. Кардинальна відмінність такого товару як праця від інших видів виробничих ресурсів полягає в тому, що праця – найважливіша форма життєдіяльності людини, самовираження особистості. Щодо заробітної плати, то вона не просто різновид ціни, вона визначає добробут працівника та його сім'ї, соціальний клімат у суспільстві, ступінь соціальної напруженості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теорія державного регулювання зайнятості пройшла довгий шлях еволюційного розвитку і характеризується різноманіттям концептуальних підходів, методів і інструментарію досліджень. Теоретичні погляди на державне регулювання зайнятості та безробіття характеризуються різноманіттям напрямків і шкіль у структурі світової економічної думки.

Теоретичні, методичні та прикладні аспекти актуальних проблем ринку праці дістали значного розвитку і в роботах українських вчених економістів Л.К. Безчасного, Д.П. Богині, Л.І. Воротиної, М.І. Долішнього, С.М. Злупка, Є.П. Качана, І.І. Лукінова, Ю.В. Ніколенка, Ю.І. Палкіна, О.М. Уманського, О.А. Устенка, Д.М. Черваньова, А.А. Чухна, А.Г. Горілого.

Проблемам державного регулювання і, зокрема, ринку праці приділяється значна увага, в тому числі: аналізу сутності, формам (активним, пасивним), функціям державного регулювання з точки зору практики до вирішення цих питань [1-5].

Мета даної роботи – узагальнити теоретичні підходи до проблеми впливу держави на ринок праці, виявити, дати характеристику, сформулювати та визначити мету, завдання, об'єкт, принципи, методи, механізми державного регулювання ринку праці в умовах глобалізації й адаптації України до світового економічного простору.

Виклад основного матеріалу. А.Сміт у праці «Дослідження про природу та причини багатства» найглибше обґрунтував ідеї економічного лібералізму. Згідно з його трактуванням, ринкова система здатна до саморегуляції, в основі якої лежить «невидима рука» – це особистий інтерес, пов'язаний з прагненням до прибутку. Ця концепція не є надбанням історії: з неї випливають сучасні теорії монетаризму та раціональних очікувань.

К. Маркс, вивчаючи накопичення капіталу, сформулював так званий «капіталістичний закон народонаселення». Суть цього закону полягала в тому, що в процесі накопичення капіталу попит на робочу силу і капітал зростає. Однак попит на робочу силу, у порівнянні з попитом на капітал, зростає повільніше, з одного боку, виграється зростання продуктивності суспільної праці, коли потрібно відносно все менше працівників, аби приводити в рух зростаючу масу капіталу. З іншого боку – соціальним наслідком дії цього закону є зростання резервної армії праці, тобто безробітних. Отже, на думку К. Маркса, капіталізм не в змозі забезпечувати повну зайнятість працюючого населення, а накопичення капіталу призводить до збільшення безробіття.

Дж. Кейнс оскаржував факт існування в умовах досконалої конкуренції стосовно ринку праці внутрішніх механізмів пристосовування, що призводять до його рівноваги в умовах повної зайнятості. Дж. Кейнс, що виступав за активне втручання держави в трудові відносини, вважав, що тільки жорстка негнучка заробітна плата забезпечує рівновагу національного прибутку [6, с. 192].

Кейнсіанська теорія зазнала критики з боку монетаристів (М. Фрідмен та ін.), основні положення з проблем зайнятості яких такі:

1. Умови функціонування ринку праці задають природний рівень безробіття, який перевищує безробіття, що відповідає повній

зайнятості завдяки виключення її інституційної форми.

2. Тривала і стійка рівновага попиту і пропозиції на ринку праці досягається при природному рівні безробіття, при цьому темп інфляції може бути будь-яким.

3. У довгостроковому періоді жодні способи впливу держави на економіку не можуть знизити природний рівень безробіття.

4. У короткостроковому періоді держава може домогтися безробіття нижче природного рівня завдяки ініціюванню інфляції, тобто підвищення її фактичного темпу у порівнянні з очікуваним.

5. Держава не повинна втручатися в ринок праці, якщо безробіття не перевищує природного рівня. У гіршому випадку, у результаті його помилкової політики зайнятості розвивається стагфляція – одночасне зростання інфляції та безробіття [7].

І все-таки, виходячи з нинішнього стану ринку праці, для України більше підходить кейнсіанська модель поведінки держави.

Найважче – це зрозуміти, яку роль відіграє держава на сучасному ринку праці відносно більшості громадян, з одного боку, а з іншого боку – роботодавців. Чи повинна держава в умовах інформаційної економіки нести відповідальність за створення ринку праці, його інфраструктури. Головне – створити чітку концепцію ринку праці, необхідну громадськості, і визначити як і хто буде його створювати, у що це обійдеться.

Усе це зумовлює специфіку механізму регулювання ринку праці та необхідності активного втручання держави в його функціонуванні. У вузькому значенні, механізм державного регулювання ринку праці – це сукупність нормативних актів, законодавчих чи колективно-договірних, якими керуються партнери при реалізації політики зайнятості. У широкому значенні, механізм регулювання охоплює весь спектр економічних, юридичних, соціальних і психологічних факторів, що визначають функціонування ринку праці.

Факти конкретної економічної дійсності показують, що у країнах з розвинутою інформаційною економікою практично вже кілька десятиріч, як почали створювати й удосконалювати механізм для цілеспрямованого регулювання професійної підготовки та зайнятості населення.

Це було спричинено прискоренням НТП, глибокими структурними змінами в економіці, швидко змінюваними потребами до якості трудових ресурсів. Стихийний ринок праці вже не забезпечував своєчасного пристосування структури пропозиції робочої сили до зміни структури попиту на неї. У результаті спостерігається зростання безробіття при одночасній гострій нестачі кадрів потрібної кваліфікації. Ці процеси показали об'єктивну необхідність тісного зв'язку політики зайнятості з соціально-економічними перетвореннями в економіці і загальною спрямованістю розвитку людських ресурсів [8, с. 82].

У нашій країні регулювання ринку праці не є сильною стороною діяльності уряду і не отримало

адекватного сучасному рівню соціально-економічного розвитку економіки відображення в урядових документах.

На нашу думку, основною метою державного регулювання ринку праці є створення відповідних умов для забезпечення максимально можливої рівноваги між попитом і пропозицією робочої сили; оптимальної величини заробітної плати при даному рівні розвитку економіки; забезпечення соціального захисту працівників і прав людини; сприятливих умов для відтворення конкурентоздатного людського капіталу з урахуванням міжнародного розподілу праці та вимог Світової Організації Торгівлі (СОТ).

На даний час в Україні здійснюється активний пошук моделей регулювання ринку праці. Визначення основних напрямів, форм і методів регулювання ринку праці стримується невизначеністю кінцевих цілей реформування економіки, відсутністю достаточної стратегії економічного розвитку. Тим не менше, вже тепер становлення і розвиток ринку праці зумовили перегляд трудового законодавства питань наймання і звільнення, ліквідації нерентабельних підприємств, також розробки заходів сприяння ефективному використанні робочої сили та захисту від безробіття, посиленню соціальних гарантій.

Як показує досвід розвинених країн, жорстка централізація призупиняє розвиток різноманітних комплексних форм регулювання зайнятості, заважає своєчасному обліку специфічних проблем окремих галузей і регіонів. Ураховуючи різноманіття регіональних ринків, модель формування та регулювання інноваційних ринків праці повинна впливати з багатоваріантності їхніх форм і методів [9].

Здійснений аналіз українського ринку праці показав, що у 2013 році в умовах загальної негативної динаміки скорочення чисельності населення продовжились тенденції деякого покращення демографічної ситуації в Україні. Така тенденція перш за все зумовлена соціальною політикою держави, що передбачає виплати за народження дітей.

У діяльності уряду демографічні проблеми – в числі найбільш важливих. Запропонована програма стимулювання народжуваності, спрямована як на матеріальну підтримку жінок, котрі мають дітей, так і на розвиток інфраструктури, що сприяє допомозі сім'ї при народженні та вихованні дітей (розвиток закладів допомоги породіллі – перинатальні центри, дитячих дошкільних закладів, системи опіки та піклування).

Ринок праці в 2013 році формувался під впливом позитивних економічних і соціальних факторів, що забезпечували значні зрушення у сфері зайнятості населення і на ринку праці. Згідно з даними вибіркового досліджень населення щодо проблем зайнятості, проведені Держкомстатом, чисельність зайнятих в економіці протягом 2013 року збільшилась на 2,2%. При цьому переважна частина зайнятого населення була зосереджена на великих і середніх підприємствах і в організаціях. Їх чисельність склала 55% загальної чисельності зайнятих.

Одночасно продовжилася тенденція формування структури зайнятих, характерна країнам з інформаційною економікою: зростання попиту на робочу силу у сфері послуг та його скорочення в індустріальних секторах економіки. Протягом минулого року кількість працюючих зросла у таких видах економічної діяльності: будівництво, оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів, побутових виробів та предметів особистого користування, готелі та ресторани; охорона здоров'я і надання соціальних послуг; державне управління і забезпечення військової безпеки, обов'язкове соціальне забезпечення.

Одночасно скорочення кількості працівників відбулося у таких видах економічної діяльності: сільське господарство, мисливство та лісове господарство; видобуток корисних копалин; оборонні підприємства; виробництво і розподіл електроенергії, газу та води [10].

У сьогоденних умовах інформаційної економіки політика зайнятості, по суті, повинна знайти нові пріоритети.

Стосовно сьогоденних українських умов, політика держави на ринку праці не повинна зупинятися на пошуку оптимальної глибини втручання в трудові відносини. Регулюючий вплив держави не повинен перешкоджати реалізації вимог економічної ефективності, які передбачають мобільність робочої сили, звільнення зайвих працівників. Досить високий ступінь зайнятості населення повинен забезпечуватися не збереженням зайвої кількості працівників, а створенням нових робочих місць, зниженням потреб населення в робочих місцях і т.п.

Державне регулювання ринку праці доцільно розглядати як багаторівневий процес. В узагальненому вигляді ієрархію процесу можна представити у вигляді трьох рівнів: макrorівня, регіонального рівня і мікрорівня. На макrorівні вищі органи законодавчої та виконавчої влади покликані виконувати такі основні завдання:

1. Узгодження фінансово-кредитної, структурної, інвестиційної, зовнішньоекономічних політик з системою цілей регулювання ринку праці. Це основний блок загальнодержавного регулювання. До даного блоку відносяться питання прийняття рішень про державні замовлення і закупівлю продукції, в першу чергу оборонного, інфраструктурного (авіаційний, морський і інші види транспорту, зв'язок тощо), екологічного та соціального призначення, про державні інвестиційні програми, дотації, субвенції, кредити та податкові пільги, спрямовані на підтримку і розвиток виробництва (і систем робочих місць) в пріоритетних галузях. Державна підтримка розвитку фермерства, індивідуального, малого та середнього бізнесу. Особливе завдання регулювання зовнішньоекономічних зв'язків в інтересах зайнятості (обмеженого відтоку капіталів і стимулювання їх припливу повинні покращувати інвестиційний клімат, створюючи передумови для розвитку системи робочих місць; підтримка експорту, в першу чергу продукції обробної промисловості, підтримку курсу гривні на рівні,

який стимулює створення нових робочих місць в експорто-орієнтованих галузях і у виробництві товарів народного споживання, конкуруючих з імпортними товарами на внутрішньому ринку).

2. Узгодження соціальної, демографічної, міграційної політики з цілями та пріоритетами регулювання ринку праці. У числі завдань цього блоку входять мінімізація відтоку кваліфікованих кадрів за кордон (відтік мізків), обмеження небажаних і нелегальних форм імміграції, сприяння зайнятості зареєстрованих біженців та вимушених переселенців, регулювання доходів, що розглядаються в даному контексті як ціна праці.

3. Політика працевлаштування та соціальної підтримки незайнятого населення. До завдань цього блоку входять організаційний розвиток Міністерства праці та соціального розвитку, в тому числі служби зайнятості та інших структур (в тому числі недержавних фірм, зайнятих працевлаштуванням, професійною підготовкою та перепідготовкою населення) [3, с. 122]. Основою даного блоку є політика Міністерства праці та соціального розвитку (служби зайнятості) на ринку праці. Отже, політика регулювання ринку як складова частина економічної політики передбачає досягнення трьох основних цілей:

- стимулювання структурної перебудови і прискорення процесу перерозподілу вивільнених працівників;

- найбільш швидке залучення безробітних до трудового життя;

- надання роботи кожному, хто її шукає.

До методів впливу на зайнятість можна віднести:

- Прямі (адміністративні): законодавче регулювання, трудове законодавство, колективні договори.

- Непрямі (економічні): фінансова монетарна, фіскальна політика.

Узагалі політика зайнятості – це сукупність заходів прямого і непрямого впливу на соціально - економічний розвиток суспільства і кожного його члена. Вона має кілька рівнів: загальнодержавний, регіональний і локальний. Існують два основні варіанти вибору засобів політики зайнятості: активний і пасивний. Активна політика зайнятості - це сукупність правових, організаційних та економічних заходів, що проводяться державою з метою зниження рівня безробіття. Вона передбачає заходи, пов'язані з попередженням, профілактикою звільнень працівників для збереження робочих місць; навчання, перепідготовка та підвищення кваліфікації осіб, які шукають роботу; активний пошук і підбір робочих місць; фінансування створення робочих місць; організація нових робочих місць через систему громадських робіт.

Пасивна політика передбачає виплату допомоги безробітним і надання послуг з підбору робочого місця через державну службу зайнятості.

Для реалізації активної політики зайнятості використовуються різні способи і методи. Один з найважливіших інструментів - це розробка і здійснення спеціальних державних програм в галузі регулювання ринку праці. Державні програми розробляються органами влади і покликані

здійснювати регулювання ринку праці в загальнонаціональному масштабі [2, с. 58].

Інформаційна економіка, безумовно, накладає свій глибокий відбиток на процеси державного регулювання ринку праці.

В умовах інформаційної економіки, інвестиції в сферу освіти повинні бути найважливішим пріоритетом держави. Сюди варто відносити і витрати на освіту, наукові дослідження та підготовку кадрів. Ці витрати являють собою інвестиції в «людський капітал», які на сучасному етапі розвитку економіки набувають все більшого і більшого значення, бо, зрештою, саме результатом людської діяльності виступають і будинки, і споруди, і машини, і устаткування, і, найголовніше, основний фактор сучасного економічного розвитку – інтелектуальний продукт, який визначає економічне становище країни у світовій ієрархії держав.

Інвестиції в людський капітал можна згрупувати в три групи:

- 1) витрати на освіту, включаючи загальне, спеціальне, підготовку на робочому місці, підвищення кваліфікації (освіта формує кваліфіковану і більш продуктивну робочу силу);
- 2) витрати на медичне обслуговування, створення побутових умов і поліпшення середовища перебування, які подовжують термін життя, підвищують працездатність працівників;
- 3) витрати на підтримку мобільності робочих ресурсів, що забезпечує переміщення робочих ресурсів до місця потреби в них.

Список літератури

1. Васильченко В. С. Державне регулювання зайнятості : навч. посіб. / В. С. Васильченко. – К. : КНЕУ, 2003. – 252 с.
2. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – К. : Знання Прес, 2000. – 209 с.
3. Одінцева Г. С. Теорія та історія державного управління : навч. посіб. / Г. С. Одінцева, В. Б. Дзюндзюк, Н. М. Мельтохова та ін.. – К. : ВД Професіонал, 2008. – 288 с.
4. Петнеха В. М. Ринок праці : навч. посіб. / В. М. Петнеха. – К. : КНЕУ 1999. – 288 с.
5. Шевченко Л. С. Ринок праці: сучасний економіко-теоретичний аналіз : монографія / Л. С. Шевченко. – Х. : Видавець ФОП Вапнярчук Н.М., 2007. – 336 с.
6. Гук Н.А. Інфраструктурні аспекти функціонування ринку праці та особливості трансформацій у системі цінностей його учасників в умовах побудови інформаційного суспільства / Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.6, с.191-197
7. Волкова О. В. Ринок праці [Електронний ресурс] : / О. В. Волкова. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 624 с. — Режим доступу : http://pidruchniki.com.ua/19991130/ekonomika/rinok_pratsi_volkova_ov.
8. Гимпельсон В. Дефицит квалификации и навыков на рынке труда / В. Гимпельсон // Вопросы экономики. — 2004. — № 3. — С. 76–94.
9. Іванова В. В. Особливості формування економічного простору в умовах економіки знань // Экономические инновации. Вып. 27: Научные основы и современные тенденции пространственного развития. Сборник научных работ. - Одесса: ИПР и ЭЭИ НАН Украины, 2007. - 360 с.
10. Офіційний сайт державної служби зайнятості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index/>.

Анотація

Андрей Антохов

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ РЫНКА ТРУДА В ИНФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКЕ

Обобщены теоретико-методологические подходы к проблеме государственного регулирования рынка труда. Проанализированы цели и задачи государства в сфере управления рынком труда в условиях информационной экономики. Характеризован рынок труда Украины за 2013 год и указано на его положительные сдвиги. Исследован механизм государственного регулирования рынка труда в условиях информационной экономики.

Ключевые слова: рынок, рынок труда, государственное регулирование, информационная экономика, инновации.

Summary

Andrey Antohov

STATE REGULATION OF THE LABOUR MARKET IN THE INFORMATION ECONOMY

Generalized the theoretical and methodological approaches to the problem of state regulation of the labour market. Analyzed the aims and tasks of the state in the sphere of governance of the labour market in the conditions of information economy. The labor-market of Ukraine is analysed for the year 2013 and it is indicated on his positive changes. Investigated the mechanism of state regulation of the labour market in the conditions of information economy.

Keywords: market, labor market, state regulation, information economy, innovation.